

ОБГРУНТУВАННЯ ГРАДУАЛЬНО-ОЦІНОЧНОЇ МОДЕЛІ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИСЛОВЛЮВАНЬ

Останнім часом все більша увага фонетистів звертається до вивчення засобів ілюктивного впливу висловлювання на адресата. При цьому, у колах дослідників простежується очевидна зацікавленість явищами інтенсифікації висловлювань.

Відомо [1, 88], що інтенсифікація, виконуючи функцію засобу привертання уваги слухача, досягається за рахунок акцентування чи інтонаційного виділення як всього висловлювання, так і окремих його фрагментів. Лінгвісти розглядають інтенсифікацію перш за все як вираження додаткової модальної оцінки основного інформативного змісту висловлювання, оскільки саме вона відображає ставлення автора до висловлюваного і, в силу своєї градаційної природи, піддається підсиленню різного ступеня. Проте, для більш глибокого теоретичного опрацювання даної проблеми ми вважаємо за доцільне акцентувати увагу на тому, що інтенсифікація має розглядатися як окреме явище мовленнєво-розумового процесу, завдяки якому відбувається зміна експресивності висловлювання, що у кінцевому підсумку й оцінюється ступенем інтенсифікації.

Здавалося б, наведений опис функції й основних механізмів процесу інтенсифікації сприймається досить природно та не викликає будь-якого сумніву. Тим не менше, при безпосередньому експериментально-фонетичному вивченні самого явища інтенсифікації виникають певні труднощі, пов'язані із відсутністю загальноприйнятої системи оцінки ступеня інтенсифікації конкретно досліджуваного висловлювання. Це, у першу чергу, обумовлено тим, що на даний час існує щонайменше сім досить відомих [2-8] підходів до визначення показника ступеня чи рівня інтенсивності.

З одного боку, вказані обставини ускладнюють дослідникові вибір тієї чи іншої шкали оцінок, з іншого, і це найбільш важливо, роблять неможливим зіставлення та порівняння результатів експериментально-фонетичних досліджень, оцінка яких проведена за різними теоретичними підходами та визначеними ними відповідними шкалами чи рівнями.

У зв'язку з цим, нами було започатковано теоретичне дослідження можливості обґрунтування загальної градуально-оціночної моделі визначення ступенів або рівнів інтенсифікації висловлювань. Воно показало, що різне трактування рівнів інтенсифікації у лінгвістиці обумовлено як відмінністю індивідуальних підходів, так і суперечливим тлумаченням авторами самих явищ та механізмів інтенсифікації.

Результати виконаного аналізу, оброблені нами методом логічної індукції, були інтерпретовані у вигляді модельної таблиці зведення існуючих показників інтенсивності висловлювань до загальної шкали рівнів її оцінки, наведеної на рисунку.

У процесі аналізу було виявлено, що, наприклад, К.Т.Рсалдінов тісно пов'язує градацію інтенсивності з поняттями релятивності та абсолютності. Він виділяє два ступені інтенсивності:

' релятивний (відносний), якщо ступінь ознаки одного предмета визначається за відношенням до ступеня ознак іншого, та абсолютний (безвідносний), якщо ступінь ознаки визначається за ; відношенням до абстрактно існуючої норми, тобто поза порівнянням зі ступенем ознаки конкретного предмета.

Проте, фонетисту, що за результатами проведених дослідів має досить конкретну шкалу оцінки , рівнів гучності, яка визнається найбільш адекватним показником ступенів чи рівнів інтенсифікації висловлювання, досить важко співвіднести вказані вище ознаки [2, 6] з практично існуючими критеріями. Присутність цього протиріччя поставила нас перед необхідністю визначення таких рівнів оцінки інтенсивності висловлювання, що найповніше співпадали б за своєю суттю з існуючими рівнями гучності і відповідали б основним уявленням процесу інтенсифікації. Тому, прийнявши за основу шкалу гучності, ми вилучили з неї понижений та підвищений рівні, які не мають чітких критеріїв диференціації від відповідних низького та високого рівнів. Крім того, із врахуванням явища інтенсифікації, механізм якого досить повно розкрито у роботах [5-8], нами було введено екстрависокий рівень оцінки. Сформована нами таким чином шкала рівнів оцінки інтенсивності висловлювань охопила екстрависокий, високий, середній, низький рівні.

З орієнтування на вказану шкалу (див. рис.) має сенс віднести до її екстремально високого рівня абсолютний, вказаний у праці [2], а до середнього — релятивний. Взагалі кажучи, релятивний рівень [2] може охоплювати високий, середній та низький рівні запропонованої нами шкали. Проте, на жаль, у праці [2] відсутні будь-які роз'яснення щодо зробленого нами припущення. Тому, у модельній таблиці релятивний рівень відповідає запропонованому середньому рівню шкали.

На відміну від розглянутого підходу у дослідженнях [3-6] виділяються три рівні чи ступені інтенсивності. При цьому вказується [3, 69-70], що градація якості і кількості ознаки, інакше, ступінь інтенсивності ознаки, може бути визначена релятивне чи абсолютне, що співпадає з розглянутим вище поглядом К.Т.Рсалдінова. Проте, у праці [3] ознаки трактуються глибше, з урахуванням об'єктивності та афективності, згідно з якими при афективному порівнянні вказується на норму чи нормальний рівень інтенсивності ознаки, який відсутній у попередньому підході. Таким чином, абсолютний рівень відповідає екстремально високому за нашою схемою, релятивний — високому, нормальний — середньому.

Незважаючи на використання різної термінології, певну схожість має підхід до ступенів підсилення, викладений у дослідженнях [4-6]. З одного боку, І.І.Убін [4, 22] розрізняє великий, елятивний та абсолютний ступені підсилення. При цьому, він зазначає, що, великий та елятивний ступені, відрізняючись між собою силою, не встановлюють меж підсилення ключового слова, тоді як абсолютний ступінь означає настільки високий рівень, далі якого підсилення даного ключового слова неможливе. З другого боку, три ступені підсилення вказані у праці [5] — високий (СТУПІНЬ І), дуже високий (СТУШНЬ ІІ), повний, абсолютний (ПОВНОТА). Два останніх підходи певною мірою співвідносяться за рахунок індикаторів даних ступенів: високий — *very, much, greatly, deeply, etc.*;

дуже високий — *extremely, exceedingly, extraordinary, etc.*; повний, абсолютний — *utterly, fully, completely, absolutely, etc.* Тому, аналогічно до попередніх міркувань абсолютний рівень відповідає нашому екстремально високому, елятивний — високому і великий — середньому. Подібна відповідність притаманна і трьом рівням праці [5]. На відміну від цього, І.І.Туранський [6, 31] співвідносить різні ступені інтенсивності з тією чи іншою відміткою на шкалі інтенсивності, вище чи нижче нейтрального показника. Нейтральний рівень є ординарним показником на шкалі інтенсивності, вгору по якій розташовуються поділки, що сигналізують різні ступені суперординарного, інтенсифікованого (зона І), а вниз від ординарного показника до нульової відмітки знаходиться субординарний, деінтенсифікований рівень (зона Д). Відзначимо, що у розроблену нами модельну таблицю зведення існуючих показників інтенсивності висловлювань до загальної шкали рівнів її оцінки ми не вносимо цю нульову відмітку, бо, за І.І.Туранським, тут має місце на увазі відсутність комунікації. Також зазначимо, що кількість поділок на шкалі інтенсивності залежить від мовної компетенції та мовленнєвого досвіду учасників комунікації, а кожний новий ступінь на шкалі інтенсивності є добавка до ступеня інтенсивності, додаткове підсилення. Це означає, що висловлювання з рядом N+1 інтенсифікаторів завжди сильніше від висловлювання з рядом N інтенсифікаторів [6, 35]. Співвідношення рівнів інтенсивності, описаних І.І.Туранським, з рівнями оцінок, запропонованими нами, відповідно відображено на модельній таблиці.

Ще одну, уже чотирирівневу, градацію пропонує О.М.Полянський у праці [7]. У ній, говорячи про ступінь та міру ознаки та розуміючи під ступенем рівень розвитку ознаки, а під мірою — одиницю виміру, автор припускає, що міра визначає ознаку, і виділяє чотири рівні: недостатню міру (ознака менша "норми"), граничну (межа ознаки), повну (ознака більша "норми") та надмірну (ознака більша "норми"), які найбільш повно відповідають вимогам запропонованої нами шкали. Проте, термінологічний апарат мір ознаки, що використовується О.М.Полянським, не є адекватним для однозначного визначення напрямку зміни міри ознаки, яка розглядається. Так, наприклад, термін "гранична" не є інформативним, бо він однаково може означати межу не тільки між "надмірною" та "повною", а й між "повною" і "недостатньою". На відміну від цього вживання термінологічної послідовності (низький, середній, високий, екстремально високий) чітко відображає спрямованість процесу інтенсифікації. Крім цього, гранична та надмірна міри ознаки трактуються автором як більші за норму і не мають інших диференціюючих підстав. І на кінець, найбільша кількість ступенів інтен-

сивності пропонується у праці Л.В.Воробйової [8, 6]: нульовий, слабкий, приблизний, недостатній, середній, високий, надмірний. Зауважимо, що таку номенклатуру ступенів як нульовий, слабкий, приблизний, недостатній на практиці вельми важко розрізнити. Тому, на нашу думку, вони за своєю суттю мають бути лише подальшим більш тонким членуванням низького рівня введеної нами шкали, потреба у якому для нас не є нагальною. Щодо середнього, високого та надмірного ступенів інтенсивності, то вони за суттю та кроком класифікації досить вдало співпадають із запропонованими середнім, високим та екстрависоким.

Кожному відомо, що у суб'єктивній свідомості як мовця, так і слухача існує природна здатність диференціювання будь-яких висловлювань за інтенсивністю їх вимови. Таким чином, відкритим може залишатися лише питання доцільності використання фонетичною практикою чотирирівневої шкали, відповідь на яке наведена нами вище.

Викладене дає підстави вважати, що запропоновану нами оціночну шкалу, яка включає наступні рівні інтенсифікації висловлювань: низький, середній, високий, екстрависокий, доцільно використовувати як при аналізі результатів експериментально-фонетичних досліджень, так і при навчанні яскравому та результативному мовленню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кикоть Е.Ю. Интенсификаторы рациональной оценки в языке научной прозы // Филология і культура. 36. наук. праць. — К., 1996. — С. 88-92.
2. Рсалдинов К.Т. Категория ингенсивности признака в современном немецком языке: Автореф. ... канд. филол. наук.—М., 1980.—27с.
3. Сергеева Е. Н. Степени интенсивности качества й их въфажение в английском языке: Автореф. ... канд. филол. наук. — М., 1967. — 18с.
4. Убин И.И. Лексические средства въражения категории интенсивности (на материале русского й английского языков): Автореф. ... канд. филол. наук. — М., 1974. — 34 с.
5. Шейгал Е.И. Интенсивность как компонент семантики слова в современном английском языке: Автореф. ... канд. филол. наук. — М., 1981. — 26с.
6. Туранский И.И. Семантическая категория интенсивности в английском языке. — М.: Высшая школа, 1990. — 173 с.
7. Полянский А.Н. Категория интенсивности признака в русском языке: Автореф. ... канд. филол. наук. — М., . 1978.—16с.
8. Воробьева Л.В. Средства въражения интенсивности признака, обозначенного именем прилагательным, в современном французском языке: Автореф. ... канд. филол. наук. — К., 1968. — 15 с.

Алла Калита¹, Оксана Алексієвець

¹ Київський державний лінгвістичний університет

ВЗАЄМОДІЯ ЗАСОБІВ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ЕКСПРЕСІВНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ

У будь-яких реальних мовленневих процесах як правило відбувається взаємодія певних фонетичних засобів між собою, а також із засобами лексичного, граматичного та синтаксичного рівнів мови. Конкретні форми вказаних взаємодій значною мірою визначаються екстралінгвістичною ситуацією.

Як бачимо, проблеми дослідження взаємодії мовних засобів усіх рівнів не можуть бути простими за своєю суттю і природно потребують для свого вирішення у кожному окремому випадку розробки певних теоретичних моделей, що носять системний характер.

Не буде перебільшенням також сказати, що у колі вказаних проблем все більш важливою стає необхідність обґрунтування подібних системних моделей при дослідженні взаємодії засобів інтенсифікації експресивних висловлювань, інтерес до яких у лінгвістиці останнім часом поглиблюється. Здавалося б, теоретичне підґрунтя [1-7], що покликане сприяти розв'язанню зазначеної проблеми, є достатнім. Проте, як відомо, відмінність системного підходу і полягає саме у тому, що він дозволяє прирошувати наукове знання за рахунок розробки все нових і нових моделей, які спрямовані на теоретичне осмислення феномену, що вивчається. Саме такий підхід дозволяє